

שאלה על הסליחה: ריצוי, מחילה וכשלון בספרות חז"ל ד"ר איתי מרינברג-מיליקובסקי

שיעור 1:

בין עבירות שבין אדם למקום לעבירות שבין אדם לחברו

משנה מסכת יומא, פרק ח, משניות ח-ט
(נוסח כ"י קופמן בהשלמת קיצורים וראשי תיבות)

חטאת ואשם ודאי מכפרים.

מיתה ויום הכיפורים מכפרים עם התשובה.

התשובה מכפרת על עבירות קלות ועל עשה ועל לא תעשה,

ועל החמורות היא תולה עד שיבוא יום הכיפורים וכפר.

האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב - (ו) אין מספיקים בידו לעשות תשובה;

אחטא ויום הכיפורים מכפר - אין יום הכיפורים מכפר.

עבירות שבין אדם למקום יום הכיפורים מכפר;

ושבינו לבין חברו - אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חברו.

את זו דרש ר' לעזר בן עזריה:

'מכל חטאותיכם לפני ה' תטהרו' (ויקרא טז, ל) - עבירות שבין אדם למקום יום הכיפורים מכפר,

ושבינו לבין חברו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חברו.

אמר ר' עקיבה:

אשריכם ישראל, לפני מי אתם מיטהרים ומי מטהר אתכם - אביכם שבשמים;

שנאמר: 'וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם' (יחזקאל לו, כה) וגו', ואומר 'מקוה ישראל ה' (ירמיהו

יז, יג) - מה מקוה מטהר את הטמאים, אף הקב"ה מטהר את ישראל.

ויקרא טז, 6-1

וידבר ה' אל מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְנֵי אֶהֱרֹן בְּקִרְבָּתָם לִפְנֵי ה' וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה דַּבֵּר אֶל אֶהֱרֹן אַחִיךָ וְאֵל יָבָא בְּכָל יַעַת אֶל הַקֹּדֶשׁ מִבֵּית לְפָרֹכֶת אֶל פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל הָאָרֶן וְלֹא יָמוּת כִּי בַעֲנֹן אֲרָאָה עַל הַכַּפֹּרֶת. בְּזֹאת יָבֹא אֶהֱרֹן אֶל הַקֹּדֶשׁ בְּפָר בֶּן בֶּקָר לְחֻטָּאת וְאֵיל לְעֹלָה. כְּתַנֶּת בַּד קֹדֶשׁ יִלְבֹּשׁ וּמִכְנָסִי בַד יִהְיוּ עַל בָּשָׁרוֹ וּבִאֲבִנֹת בַּד יַחְגֹּר וּבִמְצַנֶּפֶת בַּד יִצְנֹף בְּגָדֵי קֹדֶשׁ הֵם וְרֹחֶץ בַּמַּיִם אֶת בָּשָׁרוֹ וְיִלְבָּשֶׂם. וּמֵאֵת עֵדֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִקַּח שְׁנֵי שְׁעִירֵי עִזִּים לְחֻטָּאת וְאֵיל אֶחָד לְעֹלָה. וְהִקְרִיב אֶהֱרֹן אֶת פֶּר הַחֻטָּאת אֲשֶׁר לוֹ וּכְפָר בַּעֲדוֹ וּבַעֲדֵי בֵיתוֹ.

ויקרא טז, 16-21

וּכְפָר עַל הַקֹּדֶשׁ מִטְּמֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִפְשָׁעֵיהֶם לְכָל חַטָּאתָם וְכֵן יַעֲשֶׂה לְאַהֲל מוֹעֵד הַשָּׁכֵן אֹתָם בְּתוֹךְ טְמֵאֹתָם. וְכָל אָדָם לֹא יִהְיֶה בְּאַהֲל מוֹעֵד בְּבֹאוֹ לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ עַד צֵאתוֹ וּכְפָר בַּעֲדוֹ וּבַעֲדֵי בֵיתוֹ וּבַעֲדֵי כָל קֹהֵל יִשְׂרָאֵל. וַיֵּצֵא אֶל הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לִפְנֵי ה' וּכְפָר עָלָיו וְלִקַּח מִדָּם הַפָּר וּמִדָּם הַשְּׁעִיר וְנָתַן עַל קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב. וְהִזָּה עָלָיו מִן הַדָּם בְּאֶצְבָּעוֹ שֶׁבַע פְּעָמִים וְטָהְרוּ וּקְדָשׁוּ מִטְּמֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְכָלֵה מִכְפָּר אֶת הַקֹּדֶשׁ וְאֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת הַמִּזְבֵּחַ וְהִקְרִיב אֶת הַשְּׁעִיר הַחִי. וְסָמָךְ אֶהֱרֹן אֶת שְׁתֵּי יָדָיו עַל רֹאשׁ הַשְּׁעִיר הַחִי וְהִתְוֹדָה עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת כָּל פְּשָׁעֵיהֶם לְכָל חַטָּאתָם וְנָתַן אֹתָם עַל רֹאשׁ הַשְּׁעִיר וְשָׁלַח בְּיַד אִישׁ עֵתִי הַמִּדְבָּרָה.

ויקרא טז, 29-34

וְהִיְתָה לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם בַּחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי בַּעֲשׂוֹר לַחֲדָשׁ תַּעֲנֹנוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם וְכָל מְלֹאכָה לֹא תַעֲשׂוּ הָאֲזִרָח וְהַגֵּר בְּתוֹכְכֶם. כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יִכָּפֵר עָלֵיכֶם לְטָהֵר אֶתְכֶם מִכָּל חַטָּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה' תִּטְהָרוּ. שַׁבַּת שַׁבְּתוֹן הִיא לָכֶם וְעַנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם. וּכְפָר הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִמָּשַׁח אֹתוֹ וְאֲשֶׁר יִמְלֹא אֶת יָדוֹ לְכַהֵן תַּחַת אָבִיו וְלִבְשׁ אֶת בְּגָדֵי הַבַּד בְּגָדֵי הַקֹּדֶשׁ. וּכְפָר אֶת מִקְדָּשׁ הַקֹּדֶשׁ וְאֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת הַמִּזְבֵּחַ יִכָּפֵר וְעַל הַכֹּהֲנִים וְעַל כָּל עַם הַקָּהָל יִכָּפֵר. וְהִיְתָה זֹאת לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם לְכַפֵּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל חַטָּאתָם אַחַת בַּשָּׁנָה וַיַּעַשׂ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה.

יחזקאל לו, 22-32

לכן אמר לבית ישראל כה אמר אדני ה' לא למענכם אני עשה בית ישראל כי אם לשם קדשי אשר חללתם בגוים אשר באתם שם. וקדשתי את שמי הגדול המחלל בגוים אשר חללתם בתוכם וידעו הגוים כי אני ה' נאם אדני ה' בהקדשי בכם לעיניהם. ולקחתי אתכם מן הגוים וקבצתי אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם אל אדמתכם. וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם ומכל גלוליתכם אטהר אתכם. ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם והסרתי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר. ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו ומשפטי תשמרו ועשיתם. וישבתם בארץ אשר נתתי לאבותיכם והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים. והושעתי אתכם מכל טמאותיכם וקראתי אל הדגן והרביתי אותו ולא אתן עליכם רעב. והרביתי את פרי העץ ותנובת השדה למען אשר לא תקחו עוד חרפת רעב בגוים. וזכרתם את דרכיכם הרעים ומעלליכם אשר לא טובים ונקטתם בפניכם על עונתיכם ועל תועבותיכם. לא למענכם אני עשה נאם אדני ה' יודע לכם בושו והפלמו מדרכיכם בית ישראל.

ירמיה יז, 13

מקוה ישראל ה' כל עזבך יבשו יסורי [יסורי] בארץ יכתבו כי עזבו מקור מים חיים את ה'.

תוספתא, כפורים ד, יד (מהדורת ליברמן, בהשלמת קיצורים)

וצריך לפרוט את החטא; דברי ר' יהודה בן פתירא, שנאמר: 'אנא חטא העם הזה חטאה גדולה' (שמות לב, לא).

ר' עקיבא אומר: אין צריך; אם כן למה נאמר 'ויעשו להם אלי זהב'? אלא כך אמר המקום: מי גרם להם שיעשו להם אלי זהב? אני, שהרביתי להם זהב.

שמות לב, 30-33

ויהי ממחרת ויאמר משה אל העם אתם חטאתם חטאה גדלה ועתה אעלה אל ה' אולי אכפרה בעד חטאתכם. וישב משה אל ה' ויאמר אנא חטא העם הזה חטאה גדלה ויעשו להם אלהי זהב. ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת. ויאמר ה' אל משה מי אשר חטא לי אמתנו מספרי.

שאלה על הסליחה: ריצוי, מחילה וכשלון בספרות חז"ל ד"ר איתי מרינברג-מיליקובסקי

שיעור 2: כיצד מפייסים? בין ארץ ישראל לבבל

תלמוד בבלי מסכת ראש השנה, יז, ב (כ"י הספריה הבריטית 400, בהשלמת קיצורים)

שאלה בלוריא הגיורת את רבן גמליאל:
כתיב בתורתכם 'אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד',
וכתיב 'ישא ה' פניו אליך וגו'!
נטפל [לה] ר' יוסי הכהן; אמר לה: אמשול לך משל, למה הדבר דומה?
לאדם שנושה בחבירו מנה וקבע לו זמן בפני המלך ונשבע לו בחיי המלך.
הגיע זמן ולא נתן.
בא לו לפייס את המלך. אמר לו: עלבוני מחול; לך ופייס את חבירך.
הכא נמי: כאן בעבירות שבין אדם לחבירו, כאן בעבירות שבין אדם לשמים.
עד שבא ר' עקיבא ולימד: כאן קודם גזר דין, כאן לאחר גזר דין.

ירושלמי יומא, ח, ט, כ"י ליידין
שמואל אמר: ההן דחטא על חבריה צריך מימר ליה סרחית עלה;
ואין קבליה הא טבאות;
ואין לא, מייתי בני נש ומפייס ליה קומיהון.
הדא הוא דכתיב 'ישר על אנשים' - יעשה שורה שלאנשים; 'ויאמר חטאתי וישר העויתי'
ולא שנה לי' - אם עשה כן, עליו הכתוב אומר 'פדה נפשו מעבר בשחת וחייתו באור'
תרצה'.
מית. צריך מפייסתיה על קבריה ומימר סרחית עלה.

בבלי יומא, פז ע"א (נוסח דפוס וילנא)

עבירות שבין אדם למקום וכו'.

[1] רמי ליה רב יוסף בר חבו לרבי אבהו: עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר?

והא כתיב: "אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים!"

מאן אלהים — דיינא.

אי הכי, אימא סיפא: "ואם לה' יחטא איש מי יתפלל לו!"

הכי קאמר: "אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים" — ימחול לו; "ואם לה' יחטא איש מי

יתפלל בעדו" — תשובה ומעשים טובים.

[2] אמר רבי יצחק: כל המקניט את חבירו, אפילו בדברים — צריך לפייסו,

שנאמר: "בני אם ערבת לרעה תקעך לזר כפיך נוקשת באמרי פיך עשה זאת אפוא בני והנצל

כי באת בכף רעה לך התרפס ורהב רעה". אם ממון יש בידיך — התר לו פסת יד, ואם לאו —

הרבה עליו רעים.

(ואמר) רב חסדא: וצריך לפייסו בשלש שורות של שלשה בני אדם, שנאמר: "ישור על

אנשים ויאמר חטאתי וישור העויתי ולא שנה לי".

[3] (ואמר) רבי יוסי בר חנינא: כל המבקש מוטו מחבירו,

אל יבקש ממנו יותר משלש פעמים, שנאמר: "אנא שא נא ועתה שא נא".

ואם מת — מביא עשרה בני אדם ומעמידן על קברו, ואומר: חטאתי לה' אלהי ישראל

ולפלוגי שחבלתי בו.

שאלה על הסליחה: ריצוי, מחילה וכשלון בספרות חז"ל ד"ר איתי מרינברג-מיליקובסקי

שיעור 3: סיפורי סליחה

בבלי יומא, פז, ע"א - פז, ע"ב (ע"פ נוסח דפוס וילנא)

- [4] רבי ירמיה הוה ליה מילתא לרבי אבא בהדיה, אול איתבי אדשא דרבי אבא. בהדי דשדיא אמתיה מ'א מטא נרזיפי דמ'א ארישא. אמר: עשאוני כ'אשפה. קרא אנפשיה: "מ'אשפות ירים אביון". שמע רבי אבא ונפיק לאפיה, אמר ליה: השתא צריכנא למיפק אדעתך, דכתיב: "לך התרפס ורחב רעך".
- [5] רבי זירא כי הוה ליה מילתא בהדי איניש, הוה חליף ותני לקמיה וממצי ליה, כי היכי דגיתי ונפוק ליה מדעתיה.
- [6] רב הוה ליה מילתא בהדי ההוא טבחא. לא אתא לקמיה. במעלי יומא דכפורי אמר איהו: איזיל אנא לפיוסי ליה. פגע ביה רב הונא, אמר ליה: להיכא קא אזיל מר, אמר ליה: לפיוסי לפלגיא. אמר: אזיל אבא למיקטל נפשא. אזל וקם עילויה. הוה יתיב וקא פלי רישא, דלי עיניה ותזייה, אמר ליה: אבא את? זיל, לית לי מילתא בהדך. בהדי דקא פלי רישא, אישתמיט גרמא ומחיה בקועיה וקטליה.

[7] רב הוה פסיק סידרא קמיה דרבי.
עייל אתא רבי חייא – הדר לרישא.
עייל בר קפרא – הדר לרישא.
אתא רבי שמעון ברבי – הדר לרישא.
אתא רבי חנינא (בר) חמא, אמר: כולי האי נהדר וניזיל? לא הדר.
איקפיד רבי חנינא,
אזל רב לגביה תליסר מעלי יומי דכפורי ולא איפייס.
והיכי עביד הכי?
והאמר רבי יוסי בר חנינא: כל המבקש מטו מחבירו אל יבקש ממנו יותר משלש
פעמים!
רב שאני.
ורבי חנינא, היכי עביד הכי?
והאמר רבא: כל המעביר על מדותיו – מעבירין לו על כל פשעיו!
אלא: רבי חנינא חלמא חזי ליה לרב דזקפוהו בדיקלא, וגמירי דכל דזקפוהו בדיקלא
– רישא הוי. אמר: שמע מינה בעי למעבד רשותא ולא איפייס, כי היכי דליזיל
ולגמר אורייתא בבבל.

שאלה על הסליחה: ריצוי, מחילה וכשלון בספרות חז"ל ד"ר איתי מרינברג-מיליקובסקי

שיעור 4: מאן סליק לעילא ואתא ואמר?

משנה מכות ג, טו (ע"פ כ"י קופמן, בהשלמת קיצורים)

כל חייבי כריתות שלקו נפטרו ידי כריתן,
שנאמר (דברים כה, ג): 'ונקלה אחיך לעיניך' - מישלקה הרי הוא כאחיך,
דברי רבי חנניה בן גמליאל.

בבלי מכות, כג ע"ב - כד ע"א

... אמר רב אדא בר אבהו אמר רב: הלכה כרבי חנניא בן גמליאל.

אמר רב יוסף: מאן סליק לעילא ואתא ואמר?!

אמר ליה אביי: אלא הא דאמר רבי יהושע בן לוי: שלשה דברים עשו בית דין של מטה והסכימו בית דין של מעלה על ידם - מאן סליק לעילא ואתא ואמר? אלא: קראי קא דרשינן, הכא נמי, קראי קא דרשינן.

גופא, אמר רבי יהושע בן לוי: שלשה דברים עשו בית דין של מטה והסכימו בית דין של מעלה על ידם, [אלו הן]: מקרא מגילה, ושאיילת שלום [בשם], והבאת מעשר.

מקרא מגילה - דכתיב "קיימו וקבלו היהודים" - קיימו למעלה מה שקבלו למטה.

ושאיילת שלום - דכתיב "והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם", ואומר "ה' עמך גבור

החיל". מאי "ואומר"? וכי תימא בועז הוא דעבד מדעתיה, ומשמאי לא אספימו על ידיה – תא שמע: ואומר "ה' עמך גבור החיל".

הבאת מעשר – דכתיב "הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארבות השמים והריקתי לכם ברכה עד בלי די". מאי "עד בלי די"? אמר רמי בר רב: עד שיכלו שפתותיכם מלומר "די".

אמר רבי אלעזר: בשלשה מקומות הופיע רוח הקודש: בבית דינו של שם, ובבית דינו של שמואל הרמתי, ובבית דינו של שלמה.

בבית דינו של שם – דכתיב "ויפר יהודה ויאמר צדקה ממני". מנא ידע? דלמא כי היכי דאזל איהו לגבה אזל נמי אינש אחרינא [לגבה]! יצאת בת קול ואמרה: ממני יצאו כבושים.

בבית דינו של שמואל – דכתיב "הנני ענו בי נגד ה' ונגד משיחו את שור מי לקחתי... ויאמרו לא עשקתנו ולא רצותנו... ויאמר עד ה' ועד משיחו... כי לא מצאתם בידי מאומה ויאמר עד", "ויאמר?" "ויאמרו" מיבעי ליה! יצאת בת קול ואמרה: אני עד בדבר זה.

בבית דינו של שלמה – דכתיב "ויען המלך ויאמר תנו לה את הילד החי והמת לא תמיתהו (כי) היא אמו". מנא ידע? דלמא איערומא מיערמא! יצאת בת קול ואמרה: "היא אמו".

[...]

דרש רבי שמלאי: שש מאות ושלש עשרה מצות נאמרו לו למשה, שלש מאות וששים וחמש לאוין כמנין ימות החמה, ומאתים וארבעים ושמונה עשה כנגד איבריו של אדם.

אמר רב המנונא: מאי קרא – "תורה צוה לנו משה מורשה", "תורה" בגימטריא שית מאה וחד סרי הוי, "אנכי" ו"לא יהיה לך" – מפי הגבורה שמענום.

בא דוד והעמידן על אחת עשרה, דכתיב "מזמור לדוד [ה'] מי יגור באהלך מי ישכן בהר קדשך. הולך תמים ופועל צדק ודבר אמת בלבבו, לא רגל על לשנו לא עשה לרעהו רעה וחרפה לא נשא על קרבו. נבזה בעיניו נמאס ואת יראי ה' יכבד נשבע להרע ולא ימר. כספו לא נתן בנשך ושחד על נקי לא לקח עשה אלה לא ימוט לעולם".

בא ישעיהו והעמידן על שש, דכתיב "הלך צדקות ודבר מישרים מאס בבצע מעשקות נער כפיו מתמך בשחד אטם אזנו משמע דמים ועצם עיניו מראות ברע". [...]

בא מיכה והעמידן על שלש, דכתיב "הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם (ה') אלהיך". [...]

חזר ישעיהו והעמידן על שתים, שנאמר "כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה".

בא עמוס והעמידן על אחת, שנאמר "כה אמר ה' לבית ישראל דרשוני וחיו". [...]

בא חבקוק והעמידן על אחת, שנאמר "וצדיק באמונתו יחיה".

שאלה על הסליחה: ריצוי, מחילה וכשלון בספרות חז"ל ד"ר איתי מרינברג-מיליקובסקי

שיעור 5: מסיפורי הסליחה התלמודיים אל הלכות תשובה וחזרה: סיכום

רמב"ם, הלכות תשובה, א, ד

אף על פי שהתשובה מכפרת על הכל ועצמו של יום הכפורים מכפר, יש עברות שהן מתכפרים לשעתן ויש עברות שאין מתכפרים אלא לאחר זמן.

כיצד, עבר אדם על מצות עשה שאין בה כרת ועשה תשובה אינו זו משם עד שמוחלין לו, ובאלו נאמר (ירמיה ג כב) "שובו בנים שובבים ארפה משובתיכם" וגו'; עבר על מצות לא תעשה שאין בה כרת ולא מיתת בית דין ועשה תשובה, תשובה תולה ויום הכפורים מכפר, ובאלו נאמר (ויקרא טז ל) "כי ביום הזה יכפר עליכם"; עבר על כרתות ומיתות בית דין ועשה תשובה, תשובה ויום הכפורים תולין ויסורין הבאין עליו גומרין לו הכפרה. ולעולם אין מתכפר לו כפרה גמורה עד שיבואו עליו יסורין, ובאלו נאמר (תהילים פט לג) "ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם".

במה דברים אמורים בשלא חלל את השם בשעה שעבר אבל המחלל את השם אף על פי שעשה תשובה והגיע יום הכפורים והוא עומד בתשובתו ובאו עליו יסורין אינו מתכפר לו כפרה גמורה עד שיקמות. אלא תשובה יום הכפורים ויסורין שלשתן תולין ומיתה מכפרת שנאמר (ישעיה כב יד) "ונגלה באזני ה' צבאות" וגו' (ישעיה כב יד) "אם יכפר העון הזה לכם עד תמותו".

רמב"ם, הלכות תשובה, פרק ב, ט

אין התשובה ולא יום הכפורים מכפרין אלא על עבירות שבין אדם למקום, כגון מי שאכל דבר אסור או בעל בעילה אסורה וכיוצא בהן. אבל עבירות שבין אדם לחברו, כגון החובל את חברו או המקלל חברו או גוזלו וכיוצא בהן - אינו נמחל לו לעולם עד שיתן לחברו מה שהוא חייב לו וירצהו. אף על פי שהחזיר לו ממון שהוא חייב לו צריך לרצותו ולשאל ממנו שימחל לו. אפלו לא הקניט את חברו אלא בדברים צריך לפיסו ולפגוע בו עד שימחל לו. לא רצה חברו למחל לו מביא לו שורה של שלשה בני אדם מרעיו ופוגעין בו ומבקשין ממנו. לא נתרצה להן מביא לו שניה ושלישית. לא רצה מניחו והולך לו וזה שלא מחל הוא החוטא. ואם היה רבו הולך ובא אפלו אלה פעמים עד שימחל לו.

רמב"ם, הלכות תשובה, פרק ב, י

אסור לאדם להיות אכזרי ולא יתפייס אלא יהא נוח לרצות וקשה לכעס. ובשעה שמבקש ממנו החוטא למחל מוחל בלב שלם ובנפש חפצה. ואפלו הצר לו וחסא לו הרבה - לא יקם ולא יטר. וזהו דרכם של זרע ישראל ולבם הנכון. אבל העובדי כוכבים ערלי לב אינן כן אלא ועברתו שמרה נצח. וכן הוא אומר על הגבעונים לפי שלא מחלו ולא נתפייסו 'והגבעונים לא מבני ישראל המה'.

רמב"ם, הלכות תשובה, פרק ב, יא

החוטא לחברו ומת חברו קדם שיבקש מחילה מביא עשרה בני אדם ומעמידן על קברו ויאמר בפניהם חטאתי לה' אלהי ישראל ולפלוגי זה שפך וכך עשיתי לו. ואם היה חייב לו ממון יחזירו ליורשים. לא היה יודע לו יורשין יניחנו בבית דין ויתודה.

ירושלמי תענית ג, א (ע"פ כ"י ליידן)

תני: כשם שמתריעין עליהן בשאר ימי שבוע כך מתריעין עליהן בשביעית מפני פרנסת אחרים.
מהו מפני פרנסת אחרים?
חברייא אמרי: מפני פרנסת גוים.
רבי זעורא אמר: מפני פרנסת חשודים.

ירושלמי תענית ג, א (ע"פ כ"י ליידן)

אתייה דרבי זעורה כרבי, ודחברייא כרבי פינחס בן יאיר.
דרבי זעורה כרבי:
חד ספר הוה חשיד על פירות שמיטתא.
אייתוניה גבי רבי.
אמר לון: ומה יעביד עליבא? ובגין חייו הוא עבד!

ירושלמי תענית ג, א (ע"פ כ"י ליידן)

ודחברייא כרבי פינחס בן יאיר:
רבי בעא מישרי שמיטתא.
סלק רבי פינחס בן יאיר לגביה.
אמר ליה: מה עיבוריא עבידין?
אמר ליה: עולשין יפות.
ומה עיבורייא עבידין?
אמר ליה: עולשין יפות.
ידע רבי דלית הוא מסכמא עימיה.
אמר ליה: מישגח רבי מיכול עימן פטל ציבחד יומא דין?
אמר ליה: אין.
מי נחית, חמא מולוותא דרבי קיימן.
אמר: כל אילין יהודאיי זיינין? איפשר דלא חמי סבר אפויי. מן כדון.

ירושלמי תענית ג, א (ע"פ כ"י ליידן)

[שמעון קליה], אזלון ואמרון לרבי.

שלח רבי בעי מפייסתיה.

מטון ביה גבי קרתיה.

אמר: בני קרתי קורבין לי!

נחתון בני קרתיה ואקפון עלוי.

אמרון לון: רבי דו בעי מפייסתיה.

שבקוניה ואזלון לון.

אמר: בני דילי קורבין לי!

נחתת אישתא מן שמייא ואקפת עלוי.

חזרון ואמרון לרבי.

אמר: הואיל ולא זכינן מישבע מיניה בעלמא הדין, ניזכי ונשבע מיניה לעלמא דאתי.